

Dåb kirkeretligt

Med retshistoriske supplementer –

Foredrag/samtaleoplæg

Biskoppernes arbejdsgruppe om dåbsritual; Fyens Stift, Klingenberg 2

v. Professor i Ret & Religion/Kirkeret Lisbet Christoffersen

Oversigt:

Kort præsentation

1. Hvorfor er dåb et retligt emne?
2. Dåb og kristenret;
3. Reformation – 1903
4. Dåb og medlemskab i det 20. århundrede
5. Aktuelle regler om dåb og medlemskab
6. Aktuelle regler om dåb – dåbsanordningen og diverse vejledninger
7. Aktuelle udfordringer
8. Noget helt banalt om regulering
9. Spørgsmål til gruppedrøftelse

1. Hvorfor? Hvorfor er dåb et *retligt* emne?

Beskyttelseshensyn i forhold til kirkens dåbsbrug

Dåben kan have retlig betydning

- Som skillelinie, adskille, udskille – i forhold til kirke og/eller samfund
- Som adgang/ikke-adgang til riget eller kirken
- Som grundlag for påstanden om hvad der er kristent – kirke, folk, stat
- Altså som 'dåb og medlemskab'

Retten kan være nødvendig for at identificere/regulere 'den rette' dåb

- barnedåb
- Konvertit-dåb;
- Drop-in dåb;
- Gendåb – og gendåb igen?
- Instituering af ritualet
- Identifikation af vidner
- Dåb og viden: konfirmation

2. Altinget år 1000

2. Døb og 'kristen ret':

Gulating lag – før år 1000, formentlig ca 870

1274-1276 Magnus Lagabøters landslov, også kaldet 'nyere kristenret'

Skånske Lov 1202-1216; Jyske Lov 1241; Eriks og Valdemars Sjællandske Love (midt 1200-tallet)

GötaLove, midt i 1200-tallet

Jelling 3. december 2000

3. Fx Fremmedartiklerne nr 15: om dåben:

”Om de dømmer, at et menneske skal kun en gang døbes. Endvidere, om de tilsteder, at små børn skal døbes. Endvidere, om de forsværger og forsager alle anabaptister og vederdøbers sekter. Endvidere, om de vil lade deres børn åbenbart i vores kirker døbe med de sædvanlige ceremonier, som hos os i barnedøb bruges”

Dåb som retligt emne i forhold til det almindelige samfund – historisk fra reformationen:

Karl d Store: Kristen lovgiver for et kristent rige. Katekese som den kristne øvrigheds sag (NJ s 50)

1569: fremmedartiklerne, dåb som grundlag for adgang til riget

1685: konvertittdåb som adgang til (varigt ophold i) riget (msl 66)

1736: konfirmation som den oplæringsmæssige konsekvens af dåben – og som betingelse for borgerskab (ægteskab, arbejde)

1745: reskript tvangsdåb – og senest dermed ubetinget dåbspligt (msl s 69)

1828: børnenes salighedssag – 24.06.1848/1842 for baptister.

1857: arveloven ændrer reglen om dåb som forudsætning for arv (hri s 77)

Fra 'fremmede' til 'afvigende': Dåb som retligt kriterium

historisk

- Frem til grundloven: sammenfaldende med identifikation af borger vs fremmed
- Fra grundloven til 1901: identifikation af 'de fra folkekirken afvigende'

Grundloven:

Grl. § 67: fri religionsudøvelse
(katolske processioner i gaderne)

Grl. § 68 og en dom fra
Frederiksberg

Grl. § 69: Metodistkirken i 1865

Grl. § 70: jøder som
højesteretsdommere

4. I.C. Christensens & Appels menighedsrådslove om dåb og medlemskab:

1903-loven: ingen direkte bestemmelser

Det kirkelige udvalgs forslag

Appels 1912-lov:

- 1) Døbt i folkekirken
- 2) Døbt i et evangelisk-luthersk samfund uden for folkekirken og senere tilsluttet sig folkekirken. Evt i udlandet.
- 3) Andre døbt med den kristne dåb og opdrages i den kristne tro eller selv tilslutter sig en menighed i folkekirken

Det 20. århundrede: dåb som kriterium for medlemskab = rettigheder i folkekirken

- Valgret (Mary Westenholz sagen)
- Valgbarhed (
- Kirkelig betjening ved dåb af børn, konfirmation, vielse (undtagelser er direkte lovfæstet), begravelse
- Vielsesbemyndigelse
- Evt adgang til nedsættelse af begravelsesafgift
- Adgang til sognebåndsløsning og ret eller adgang til kirkelig betjening i et andet sogn end bopæls sognet
- Brug af egen sognekirke til v fremmed præst
- Dannelse af valgmenighed
- Ansættelsesbetingelse for præst, provst og biskop
- (Ret og) pligt til betaling af kirkeskat

1970ernes dåbssager:

Præsters krav om kirkelige garantier forud for dåb mødt med tjenestemandssager. MV italesætter (s. 144) som en ny statslig tvangsforanstaltning af ubetinget dåbspligt – men reelt en oldgammel praksis kombineret med krav om faddere (gå i borgen for, NJ, fremmedartiklerne).

MV anfører tjml som juridisk baggrund og højrefløjen som teologisk grundlag; men højrefløjens krav om kirkelige garantier er lagt ned i lovgivningen gennem hele det 20. årh, og i juridisk praksis fra 1745.

Men M&T var i tvivl i slutningen af 1900-tallet. Det er religionsfriheden, som bringer dem i tvivl:

Matzen & Timm's udfordringer *revisited*:

- Man kan ikke frakjende Forældre, der kun udvortes høre til Folkekirken, Adgang til at faa deres Børn døbte, og det vil være mindre rigtigt at udsætte Daaben af Hensyn til uheldige Forhold i Børnenes Hjem, der ikke sikre en kristelig Opdragelse (M&T s 168).
- Afværgelse af det hellige Sakramentes Misbrug (M&T, s. 436)
- Døb af børn af ikke-folkekirkemedlemmer – sammenhæng med opdragelse i Folkekirken og faddernes rolle (M&T s 437)
- Hensyn til Folkekirkens Tarv: mulighed for at skelne mellem trossamfund
- Sikkerhed for at barnet efter dåben opdrages i den kirkes lære i hvilken det indlemmes ved dåben (M&T s 168)
- "et Samvittighedsspørgsmaal for den enkelte Præst, om det under de givne Forhold er forsvarligt at meddele eller nægte Daaben"

5. De aktuelle regler om sammenhæng mellem dåb og medlemskab (medlemskabsloven §1):

Medlemsskabslovens § 1

- 1) Personer der døbes i folkekirken bliver ved dåben medlem af fk
- 2) Personer, der er døbt i et andet ev-lu trossamfund her i landet, bliver medlem af folkekirken ved at *slutte sig til* en menighed i fk
- 3) Personer, der er døbt i ev-lu trossamfund i udlandet, bliver medlem af fk ved at *tage ophold* her i landet, *medmindre de anmelder* at ville stå udenfor fk
- 4) Andre personer, der er døbt med den kristne dåb, bliver medlem af fk ved at *optages* i fk eller for mindreåriges vedkommende ved at *opdrages* i folkekirken tro

Bekg nr 615 af 04/06/2014

Ad 2): anmodning eller afgørelse fra vedkommende sognepræst

Ad 3) anmeldelse om ikke-medlemskab skal foreligge indenfor 6 mdr efter folkereg tilmelding

Ad 4a) *kan af en præst*, såfremt anmodning og *præsten skønner*, at vedkommende har et sådant kendskab til folkekirken lære..

ad 4b) er allerede medlem. Kan forlanges tilført kirkebogen, såfremt betingelsens opfyldelse kan sandsynliggøres

Men reelt:

- Procedure ved indrejse (særligt fra andre nordiske lande)
- Ingen udmeldelse ved tilslutning til andet trossamfund
- Faktisk betaling af kirkeskat vejer tungt

Mulige konfliktfelter?

- vielsesbemyndigelse
 - Valgbarhed
 - Begravelse og betaling af begravelsesafgift
 - Brug af kirkebygningen
- (men selvfølgelig også alle de andre)

Dåb = medlemskab = rettigheder via kirken i samfundet aktuelt:

Efter lovgivningen

- (valgfri form for) navngivning (udenfor Sønderjylland): navnelovens § 18
- Betingelse for (valgfri) brug af folkekirkens vielsesbemyndigelse

- asylgrundlag

I praksis dannes medlemskab på andre måder:

- Indrejse
- Betaling af kirkeskat
- Ingen udmeldelse ved "tilslutning"

6. Aktuelle regler om dåb

Ubetinget ret til barnedåb

Faddere skal være døbt, må ikke have tilsluttet sig et ikke-kristent trossamfund og være i konfirmationsalderen.

Oplæring er forældrenes ansvar (dåbsanordningen § 2, stk. 1, 2. sætning)

Præsten og sognet har pligt til at stille muligheder til rådighed (samtale, pædagogisk hjælp og støtte med henblik på opdragelse i den kristne tro, efterfølgende dåbsforældreundervisning, børne- og familiegudstjenester, hilsen til barnet, indledende og konfirmationsforberedelse)

”menneskelige ressourcer i form af en frivillig indsats i menigheden” – jf. Hall’s 1856-cirkulære og cfr mrl § 37.

Større børn og voksne: forudgående indføring og undervisning

7. Aktuelle udfordringer

7.1. Medlemsskabslovens regler er så uklare, at der er alt muligt grundlag for dobbelt medlemskab. Det har betydning ved vielsesbemyndigelse, valgbarhed og betaling for begravelse.

7.2. behov for dobbelt medlemskab i forhold til medlemmer af migrantmenigheder. I forslaget afgrænset til kristne fra udlandet. Men danske frimenigheder? Anerkendte og godkendte trossamfund?

Forslag fra udvalg om udpegning af lægperson som præst inden for folkekirken for menighed med 'særlig liturgisk og sproglig tradition'. Ev.-Lu?

Forslag fra udvalg om procedure: ansøgning til biskop. Realistisk?

Forslag om associeringsordning for migrantmenigheder. Hvorfor ikke for frimenigheder? Etc, jf. ovenfor.

7.3. dåb, ritual og menighed

Dåb af folkekirkepræst i folkekirken skal følge folkekirkens dåbsritual (og det siger jo sig selv, men ellers ved vi det fra Feldbæk-Nielsen sagen og Mahzoud-sagen).

Store ritualafvigelser = frimenighed – det siger vel også sig selv.

Der er oprettet en *valgmenighed* Church of Love i Sankt Hans Kirkes lokaler i Odense (og andre steder).

Anerkendelse som valgmenighed forudsætter, at a) præsten kan godkendes som præst i folkekirken; b) en kirke; c) at biskoppen kan føre tilsyn (kollats). Det sidste led er sikkerhed for, at vi ikke får hinduistiske valgmenigheder eller afrikanske pinsekirke-valgmenigheder eller – jf. skellet mellem folkekirke og frimenighed/andre trossamfund.

Så valgmenighed forudsætter vel, at ritualet for dåb nu ligger inden for rammerne af et folkekirkeligt dåbsritual, uden særlige løfter mv?

7.4. voksendåb vs konvertittdåb vs dåb af asylansøgere vs drop-inn-dåb

Alle har religionsfrihed, også konvertitter, asylansøgere og ikke-døbte voksne. I Danmark er apstasi ikke strafbart (tværtimod) og privates straf for apostasi er i sig selv strafbart.

- *Non-refoulement* og straf (evt dødsstraf) for apostasi i asylproducerende lande
- *Dåbsforberedelse* af voksne med klar anden religiøs baggrund (ikke-kristen baggrund): et religionsskift. Må forudsætte viden/erkendelse
- *Drop-in-dåb* som dåb af voksne (og børn) uden en anden religiøs baggrund: ikke gendåb; myndighed; vidner. Faddere? Kan man, fordi folk er opvokset i Danmark, forudsætte en *forudgående og efterfølgende* dåbsoplæring? Er det anderledes end barnedåb?
- *Forskelsbehandling?* Vejledningen forudsætter ens behandling. Forskelsbehandling forudsætter, at der er et sagligt grundlag for forskellig behandling. Er det saglige grundlag stærkt nok i ovenstående sammenhænge?

7.5. forældremyndighed og børns ret til dåb – samt til religionsskift

- Børn over 15 år skal give samtykke til dåb og udmeldelse – men forældrenes beslutning (som kan overrulle barnets ønske) skal også kunne dokumenteres
- afgørelser vedr børns religiøse opdragelse er en af de få tilbageværende afgørelser i forældreansvarsloven og kræver enighed mellem forældrene – uden regler om inddragelse af barnet.
- Der er ingen andre regler i den kirkelige særlovgivning om børns indflydelse på denne del af forældremyndighed. Det virker umiddelbart mærkeligt, når der er særlovs-regler om høringsret, medbestemmelsesret, udøvelse af partsbeføjelser på andre områder.

7.6. Kan monoreligiøse forudsætninger opretholdes?

Religiøst blandede familier er en realitet. Dvs. at religionsblanderier er en faktisk foreliggende realitet. Det vil også sige, at familier kombinerer ritualer.

Ingen forhindringer i forhold til efterfølgende dåb. Men *forudgående dåb*? Medlemskab? Konfirmation, vielsesbemyndigelse?

- Kristentro og dåb - Asatro og knæsætning
- Dåb og Omskæring
- Dåb og Annaprashana

7.7. dåb og oplæring (denne slide er tilføjet efter seminaret)

1745: præsters dåbspligt fastslået – oplæring tilsvarende pligtig for menighederne (konfirmation, indført 1736) samt fadder-instituttet

1891: Matzen & Timm fastslår (efter grundlovens religionsfrihed) pligt for præsterne til at døbe børn af folkekirkemedlemmer – oplæring varetages af skolen, om ikke andre

1970'erne: sagerne handlede om ændret skolelovgivning, hvorefter skolens kristendomsundervisning ikke er konfessionel. Pligt for præsterne til oplæring blev fulgt op af biskoppernes udviklingsarbejde med materiale til dåbsoplæring (= kirken påtog sig oplæringspligten, videreført i indledende konfirmandforberedelse mv).

Gældende dåbsanordning: Pligt for præsterne til at døbe. Oplæringsopgaven er forældrenes (og fadderens) ansvar. Præster og menighedsråd har pligt til at give tilbud om samtaler, undervisning mmm.

8. Til sidst noget helt banalt om regler:

Legitimitet af regler forudsætter legalitet.

Legalitet aflæses af

- Valg af reguleringsform: Konkret afgørelse (tjenestebefaling), generel, men intern regel (cirkulære, praksisfastlæggelse) eller almen regel (lov/anordning).
- Kompetence til at udstede reglen
- Hjemmelsgrundlag for reglen
- vedtagelsesform
- Datering, sidetal eller §§ eller -
- Adgang for relevante berørte til reglen
- offentliggørelsesmåde

Oversat til dåbsområdet:

- Hvordan skal dåb reguleres – hvilket instrument er det rette?
- Hvilke reguleringsbehov er der – hvilke beskyttelsesbehov?
- Hvem skal have reguleringskompetencen?
- Hvordan sikrer man sig, at de, der skal anvende reglerne, også kan få kendskab til dem? (sikker offentliggørelse, datering mv).

Og mit bidrag til svar: der er behov for fortsat regulering på nationalt plan af befolkningens adgang til dåb og herunder stillingtagen til, hvorvidt der kan stilles undervisnings- eller opdragelsesmæssige betingelser, eller ansvaret for disse elementer skal overlades til den døbte/faddere/forældre.

9. spørgsmål til gruppedrøftelse

1. Dåbens retlige betydning i samfundet som sådan: vielsesbemyndigelse og navngivning, men som valgfri ordning. Noget, man vil ændre?
2. Skal dåb fortsat være medlemsbetingelse = have retlig betydning for ret og pligt (og økonomi!) for den enkelte i folkekirken? Er der i så fald behov for klargøring af a) medlemskabsloven eller b) reglerne for dåb? (eller c) ingen af delene, fordi det er fint med uklare regler)
3. Skal der også formelt være adgang til dobbelt medlemskab? I så fald for hvilke grupper?
4. Behov for regler, der sikrer børns høringsret, medbestemmelsesret eller partsrettigheder f.eks. Fra 12-års-alder?
5. Undervisning som forudsætning ved dåb af voksne? Forskel på forskellige situationer?
6. Hvem skal regulere hvad hvordan af hensyn til hvilket beskyttelsesbehov – og hvem skal administrere indenfor regler?

Kilder:

AND nr 1 af 02/01/2008 om dåb i Folkekirken

LBK nr 622 af 19/06/2012 om medlemskab i folkekirken, kirkelig betjening og sognebåndsløsning

Notat af 3. september 2017 vedr ind- og udmeldelse af folkekirken og andre trossamfund, hvor der ikke foreligger samtykke fra forældremyndighedsindehaveren

Biskoppernes Vejledning om dåb i folkekirken. Udateret.

Drop-ind-dåb på Vesterbro 2017. Mette Gramstrup Kristensen. Udateret.

Dåb udvider dit perspektiv på livet. Downloaded fra Vesterbro sogn 20-11-2017.

Foreløbig rapport fra udvalg vedrørende migrantmenigheder og folkekirken med anbefalinger. Udateret.

Vejledning omkring kirkers kontakt med og evt. dåb af muslimske asylansøgere. Folkekirke og religionsmøde. 2004/2016.

Litteratur, jeg har benyttet:

Lisbet Christoffersen: *utrykt speciale v cand.jur.eksamen 1979 om 1970ernes dåbssager*

Lisbet Christoffersen: *Kirkeret mellem stat, marked og civilsamfund*, DJØF, 1998, kap 3-5.

Lisbet Christoffersen: Folkekirken selv? Regulering af dåb i folkekirken. *Kirkeretsantologi 2007. Kirken selv*. S. 83-103

Preben Espersen: *Kirkeret Almindelig del*, 2. udg, 1999, s 49-51, 61-91, 129 ff, kap 10-11

Preben Espersen: Medlemskab af folkekirken. En kirkeretlig belysning. I *Dåb og medlemskab i folkekirken. Seksten forelæsninger fra Københavns Universitet*, Anis 2000, s. 223-231.

Nikolaj Frøkjær-Jensen: Dåb til dobbelt religiøs identitet. *Kritisk forum for praktisk teologi*, 145/2016/3-11

Kristine Garde: *To læresager i Folkekirken*. 2006, kap 4: Snedsted-sagen.

(jeg kunne ikke finde Asger Geweckes artikel fra Kritisk Forum for Praktisk teologi – 1988?)

Hans Raun Iversen: Dåben som optagelse i kirken og/eller samfundet. I *Dåb og medlemskab*, s 72-86

Dinna Jørgensen: Hinduistiske dåbsforældre. *Kritisk forum for praktisk teologi*, 145/2016/54-59

Nina Jørgensen: Barsedåb og kristen børnelærdom. *Dåb og medlemskab*, s. 43-55.

Kolderup-Rosenvinge: *Grundrids af den danske Kirkeret*, 1838, §§ 51-56

E.F. Larsen: *Den danske Kirkeret. Det kirkelige menighedsliv*, 1901, 109-123

Martin Schwarz Lausten: Barsedåbens teologi. Dåb, katekese og kirkemedlemskab fra reformation til rationalisme. I *Dåb og medlemskab*, s. 56-71

H. Matzen & J. Timm: *Haandbog i den danske Kirkeret*, 1891, §§ 21-24 og 55

August Roesen: *Dansk Kirkeret*, 3. udg, 1976, kap 11, 17, 42-44 mv

Jørn Øyrehaugen Sunde:

Mikkel Vigilius: Den ubetingede dåbspligt. 60ernes og 70ernes dåbssager i ekklesiologisk betydning. I *Dåb og medlemskab*, s 143-165